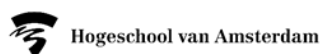


Dakloos in coronatijden

Eindrapportage, juni 2020



www.coronatijden.nl



Dakloos in coronatijden

Eindrapportage, juni 2020

Colofon

Projectleiding

Hans Kroon

Auteurs

Christien Muusse

Michel Planije

Vormgeving en productie

Canon Nederland N.V.

Beeld

Gettyimages.nl

De uitgave is te downloaden via www.trimbos.nl/webwinkel. Artikelnummer AF1796.

Trimbos-instituut

Da Costakade 45

Postbus 725

3500 AS Utrecht

T: 030 - 297 11 00

© 2020, Trimbos-instituut, Utrecht.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande toestemming van het Trimbos-instituut.

Inhoud

Inleiding	5
1 Opzet en uitvoering van het onderzoek	7
2 Bevindingen	13
2.1 Gunstige gevolgen van de coronamaatregelen	13
2.2 Ongunstige gevolgen van de coronamaatregelen	15
2.3 Mogelijke gevolgen versoepeling coronamaatregelen	17
3 Conclusies en aanbevelingen	23
Literatuur	27

Inleiding

Dit deelrapport biedt een beschrijvende analyse van kwalitatief onderzoek naar de manier waarop coronamaatregelen - in het bijzonder de opgelegde sociale isolatie-, van invloed zijn op de opvang en begeleiding van mensen die dakloos zijn. Het is onderdeel van het ZonMW gefinancierde onderzoek *Social Impact of Physical Distancing on Vulnerable Populations during COVID-19*.

Het doel van deze deelstudie is om te beschrijven op welke manier de coronamaatregelen van invloed zijn op de opvang en begeleiding van mensen die dakloos zijn en wat dat betekent voor hun dagelijks leven. Ook geven we aan welke bedreigingen en kansen er zijn en we doen suggesties voor vertaling naar beleidsmaatregelen.

Context

Nederland telde in 2018 rond de 39.000 dak- en thuisloze mensen, aldus een schatting van het CBS. In Nederland ontvangen 43 zogenoemde 'centrumgemeenten' financiële middelen van het Rijk voor beschermd wonen en maatschappelijke opvang¹. Deze gemeenten hebben samen met de opvanginstellingen invulling gegeven aan het naleven van de coronamaatregelen. Specifiek voor de maatschappelijke opvang is een richtlijn (Ministerie van VWS, 2020a) opgesteld waarvan de eerste versie op 27 maart verscheen. De maatregelen behelsden onder meer: het bieden van een slaapplek voor dakloze mensen, hygiëne adviezen (handen wassen, desinfectie, niezen in de elleboog, geen handen schudden) en het waarborgen van voldoende fysieke afstand. Dit had belangrijke gevolgen voor de praktijk van de opvang.

De coronamaatregelen in de daklozenopvang spelen zich af tegen een achtergrond van veel beleidsdiscussies over de noodzaak veranderingen door te voeren in de opvang. Er wordt gewezen op het toenemende aantal dak- en thuislozen, de wens om de traditionele vorm van nachtopvang om te vormen naar kleinschalige 24-uurs verblijfsopties en zo snel als mogelijk te zorgen voor een eigen woning. Een eigen (t)huis wordt gezien als voorwaarde voor herstel (RVS, 2020). Als gevolg van een groot tekort aan passende en betaalbare huisvesting, stokt echter de door- en uitstroom, waardoor mensen blijven vastzitten in de opvang.

1 Centrumgemeenten werken samen met hun regiogemeenten aan transformatie van beschermd wonen en maatschappelijke opvang, en aan nieuwe afspraken, die recht doen aan ieders bevoegdheid en verantwoordelijkheid, in aanloop naar de verdeling van het budget over alle gemeenten per 1 januari 2021 (Planije et al, 2018).

1 Opzet en uitvoering van het onderzoek

Voor dit onderzoek hebben we in zes gemeenten gesproken met cliënten van de opvang, opvangprofessionals en belangenbehartigers/ straatadvocaten:

	Cliënten	Professionals	Belangenbehartigers
aantal personen gesproken	15	6	5
aantal interviews	18 (3x update)	7 (1x update)	8 (3x update)
dagboek/ email update	2 cliënten hebben een dagboek bijgehouden.	3 professionals hebben per mail een update gegeven.	

Interviews cliënten

Met hulp van de opvangprofessionals en de belangenbehartigersorganisaties zijn cliënten van de maatschappelijke opvang geworven. Er zijn flyers verspreid binnen opvanglocaties met de vraag om mee te werken aan het onderzoek en of we ze mochten contacteren. We hebben via de belangenbehartigingsorganisaties ook namen van potentiële respondenten gekregen. Deze mensen zijn eerst telefonisch geïnformeerd over de achtergrond en opzet van het onderzoek. Indien ze bereid waren om mee te werken, werd een afspraak gemaakt voor het interview. De telefonische interviews verliepen meestal goed, al waren de gesprekken korter dan we gewend zijn met face-to-face interviews. Ook was het soms lastig om iemand telefonisch te bereiken op het afgesproken tijdstip. Twee van de 18 interviews zijn in het Engels gedaan, dit ging om mensen zonder Nederlandse verblijfsstatus.

In de selectie van respondenten hebben we ons gericht op de laagdrempelige opvang. De gehele opvangsector omvat ook langdurige woonvoorzieningen en vormen van begeleid wonen. Hier hebben we niet de focus op gelegd, omdat we verwachten dat hierin een overlap bestaat met het onderzoek naar mensen met ernstige psychiatrische aandoeningen, waarbij de RIBW's ook worden benaderd. We spraken met 15 mensen uit verschillende voorzieningensoorten:

- 5 personen die als gevolg van de coronamaatregelen van een opvanglocatie zijn overgebracht naar een hotel;
- 1 persoon die verblijft in een tijdelijke woonunit;
- 1 persoon die in een doorstroomvoorziening verblijft;
- 3 personen die in de nachtopvang verblijven;
- 2 personen die in een 24 uren voorziening verblijven;
- 2 personen die in een noodopvangvoorziening (sporthal) verblijven;
- 1 persoon die vanwege de coronacrisis juist geen gebruik meer wenst te maken van maatschappelijke opvang en bij familie verblijft.

Van de 15 cliënten waren er drie vrouw, de leeftijd varieerde van 23 tot 62 jaar. De duur van de periode waarin ze gebruik maakten van de maatschappelijke opvang en/of dakloos waren loopt uiteen van vijf dagen tot achttien maanden. We hebben een aantal van de geïnterviewde cliënten gevraagd om hun ervaringen bij te houden in een dagboek. Van twee cliënten hebben we gedurende zes weken dagboeknotities ontvangen.

Interviews belangenbehartigers & professionals

De opvangprofessionals en belangenbehartigers zijn geïnterviewd tussen 24 april en 10 juni. Veelal waren dit mensen die we kenden via eerdere studies die we uitvoerden. Wij benaderden hen met een mail met korte informatie over het project en een verzoek om deelname aan een interview. Alle interviews zijn telefonisch afgenomen. Met twee belangenbehartigers en een professional zijn update interviews afgenomen. Enkele professionals hebben per mail een update gegeven over de situatie in hun voorziening.

Informed consent

Voor de interviews met de belangenbehartigers en opvangprofessionals verstuurden we de afspraakbevestiging per mail. Daarbij ontvingen zij het toestemmingsformulier en de informatiebrief volgens het projectformat. De retour ontvangen foto of scan van het ondertekende formulier is vervolgens opgeslagen. Omdat mensen die dakloos zijn niet altijd toegang hebben tot een printer (in de onderzoeksperiode was dit nog beperkter mogelijk omdat alle inloophuizen en dagbestedingsprojecten gesloten of beperkt toegankelijk waren) was een schriftelijke informed consent geen optie. We hebben daarom gewerkt met een geluidsopname van het eerste deel van het interview (met toestemming) waarin mensen mondeling hun medewerking toezegden. Desgewenst kregen de respondenten een verslag van het gesprek toegestuurd. Enkele reageerden hierop met een aanvulling of correctie. Alle interviews zijn geanonimiseerd verwerkt en bij de opslag van persoonsgegevens is gebruik gemaakt van versleuteling.



Nordin

Nordin is een man van 23 jaar oud. Hij maakt sinds april 2020 gebruik van de opvang. Daar ging een periode van 1,5 jaar aan vooraf waarin hij niet beschikte over eigen huisvesting. In die tijd heeft hij zich vaak aangemeld bij de opvang maar telkens was er geen plek voor hem. Na verloop van tijd heeft hij het opgegeven. Als gevolg daarvan verbleef hij afwisselend bij verschillende vrienden en kennissen, hij was een zogenoemde 'bankslaper'. Door het coronavirus heeft Nordin zich eind maart opnieuw aangemeld bij de nachtopvang, omdat de kennissen en vrienden waar hij tot dan bij terecht kon, hem niet langer wilden huisvesten uit angst voor besmetting. Nordin heeft 4 nachten geslapen in een noodopvang in een sporthal. Daar is hij toen weer vertrokken. *'Ik vond het moeilijk om daar te slapen. Ik bleef de hele nacht wakker. Toen dacht ik, ik wil liever iemand anders de kans geven, iemand die het koud heeft bijvoorbeeld. En dat ik dan op eigen kracht probeer te overleven.'* Half april werden door de opvanginstelling in zijn verblijfplaats 45 tijdelijke woonunits beschikbaar gesteld. Daar heeft Nordin zich voor aangemeld en hij kon er meteen terecht. Het gaat om een eenpersoons-woonunit die afsluitbaar is met eigen sleutel.

Blij met onderdak

Nordin geeft aan erg blij te zijn met de woonunit. *'Door corona zie je gewoon dat het kan. Ik ben acht maanden afgewezen bij de aanvraag van een briefadres, omdat ik niet kon aantonen waar ik de afgelopen drie weken was geweest en waar ik de aankomende drie weken zou verblijven. Dus ik kon geen uitkering aanvragen, geen woonruimte huren. Dus dan blijf je op straat, bij mensen, kennissen. Ik kan wel piekeren en klagen over die woonunits maar ik ben gewoon heel dankbaar dat zodra ik mijn deur op slot heb, ik in mijn eigen wereld ben.'*

Verblijf in de opvang

Nordin geeft aan zich niet helemaal op zijn gemak te voelen tussen veel van de andere bewoners. De omgeving zelf is moeilijk voor Nordin. In het begin van het verblijf binnen de woonunits voelde hij zich nog energiek. *'Ik wist dat ik zo snel mogelijk weg zou zijn want ik heb niet zoveel problemen als die mensen hier, ik heb alleen geen dak boven mijn hoofd. Ik dacht ik kom hier uit, ik onderscheid me van de rest. Maar hoe langer je hier bent, hoe meer je je gaat aanpassen aan je omgeving. In het begin bleef ik zoveel mogelijk op mijn kamer maar na een tijdje betrapte ik mezelf ook op rondhangen, een praatje maken, een kop thee. Langzaam sluipt erin dat je suf wordt, door de leegheid.'* Nordin wijst ook op het gebrek aan privacy dat hij ervaart. Dat blijkt ook uit het telefonische gesprek dat we voeren. Aan het begin van het gesprek spreekt Nordin zacht, bedeesd. Na enige tijd geeft Nordin aan dat hij naar buiten loopt. Het verschil is opmerkelijk, zodra Nordin buiten is spreekt hij vrijuit en met meer volume *'Binnen hoort iedereen alles wat ik zeg.'*

Lees verder op de volgende pagina >>

Corona

Volgens Nordin is het erg lastig om binnen de opvanglocatie 'coronaproof' te blijven. *'De coronamaatregelen, dat is eigenlijk niet te doen, je kunt je niet houden aan alle regels. Je kunt je niet houden aan de 1,5 meter. Mensen hebben geen gevoel voor afstand. Langzaam zie je dat er minder wordt aangetrokken van de regels. Als je dakloos bent, heb je geen dagbesteding zoals werk. Dus die mensen hier, die komen op plekken waarvan je niet weet wat er gebeurt. Sommigen praten met junks, gebruiken drugs. Het is moeilijk.'* Nordin ervaart de andere cliënten als onveilig. Die gevoelens overstijgen zijn zorgen over besmettingsgevaar.

'Veel van de mensen die hier zitten, hebben geen verhaal meer, het boek is dicht. Die leven niet maar overleven. Sommigen worden wakker en gaan dan bier halen. Die houden geen rekening met corona, die denken niet aan het nieuws. Die denken niet eens aan hun eigen leven. Ze letten er niet op of ze verkouden zijn, dat ze moeten opletten, dat ze handschoenen moeten dragen en niet alles moeten aanraken. Ze letten er niet op dat ze in hun arm moeten niezen. Er verblijven hier mensen die niet meer gefocust zijn op het leven, gemengd met mensen die dat wel zijn.'

Nordin is zich bewust van het contrast met de buitenwereld waar mensen ook in eigen huis zoveel mogelijk de coronamaatregelen proberen na te leven. Ondanks zijn eigen inspanningen om de coronamaatregelen zoveel mogelijk op te volgen, voelt hij zich niet veilig in de opvang.

'Ik loop veel risico. Als ik mezelf vergelijk met vrienden die een eigen woonplek hebben... Ook al doe ik precies alles wat gevraagd wordt, het gaat niet. Er zijn hier 50 mensen op één adres. Dan lukt 1,5 meter afstand niet. Je loopt door de gezamenlijke gangen. Er zijn 4 douches voor 50 man. Je staat in de douche en dan besef je dat er misschien wel 30 mensen voor je in de douche hebben gestaan. Weet ik veel wat ze allemaal uitspoken in die douche.'

Dagelijks leven

Nordin geeft aan dat er 2 maal daags maaltijden verstrekt worden via een loket. Daarvoor moet je aansluiten in de rij. Na het ontbijt gaat Nordin terug naar zijn eigen unit. Daarna neemt hij meestal een douche en gaat dan zijn kamer opruimen. *'Als je niet weet wat je moet doen, moet je de dag proberen goed te starten. Dus ik probeer een boek te lezen. En dan is het vooral zitten en nadenken.'* Nordin heeft weinig om handen. In de periode voordat Nordin in de opvang verbleef was hij vooral bezig met een slaapplek vinden voor de aankomende nacht. Soms kon hij bij iemand een week lang op hetzelfde adres logeren, dan nam hij deel aan het leven van die persoon. *'Net zoals een hondje.'*

De leefregels op het terrein houden in dat men om 22:30 op het terrein moet zijn en om 23:00 niet meer buiten de eigen unit mag verblijven, dus ook niet voor het roken van een sigaret. Dat geldt van maandag tot zondag. Nordin geeft aan zo min mogelijk te willen rondhangen op het terrein, hij vermijdt ook liever contact met andere cliënten.

Lees verder op de volgende pagina >>

Sociale contacten

Nordin heeft weinig sociale contacten. Een aantal dierbare familieleden is overleden. Contact met andere familieleden is beperkt. Nordin heeft wel een vriendin. Het is lastig om contact te hebben met haar, gezien de leefregels van de opvanglocatie. *'Voor 22:30 moet iedereen binnen zijn. Als je één nacht niet verschijnt, volgt een waarschuwing. Bij een tweede keer absentie moet je de opvang verlaten. Dat vind ik begrijpelijk maar het maakt alles wel moeilijk. De persoonlijke dingen worden moeilijker.'*

Gezondheid

Nordin geeft aan dat zijn gezondheid over het algemeen wel goed is. Hij kampt wel met chronische rugklachten. Zijn mentale gezondheid wordt beheerst door zorgen. *'Ik kan mezelf wel wijsmaken dat alles goed gaat, of dat ik niemand nodig heb maar je verandert ook zonder dat je het door hebt. Je onderbewustzijn pakt veel dingen op. Langzaam wordt je dat wat je doet. Ik gebruik mijn mentale kracht om te overleven, niet om te leven, dat is een verschil.'* Nordin geeft aan dat dit versterkt wordt door het gebrek aan perspectief, de vele onzekerheden. De aanvraag voor een uitkering laat op zich wachten en volgens hem is het in deze periode moeilijker om werk te vinden.

Nordin ervaart het leven zonder eigen huisvesting als moeilijk. De coronamaatregelen voelen daarbij als nog een extra beperking. Nordin verwoordt het als volgt: *'Wij zijn al op de bodem van ons leven. Het is alsof je vast zit en helemaal niets hebt en ook nog eens ziek bent.'* Met corona is er nog een onzekere factor in het leven bijgekomen: *'Wat gebeurt er als we uit de coronacrisis komen? Het leven zal anders zijn, voor iedereen. Ook voor de begeleiders en ook voor u.'*

Tegelijkertijd zorgt de coronacrisis er bij Nordin ook voor dat hij iets minder het gevoel heeft er alleen voor te staan. *'Dat nu de hele wereld binnen zit geeft mij het gevoel dat ik niet de enige ben. Anders zou ik me misschien nog slechter voelen. Iedereen zit nu even vast, in de shit. Nu staan mensen wat meer open voor hoe het met je gaat, iedereen is wat meer bewust van problemen.'*

Hulp en ondersteuning

Nordin geeft aan vooral een eigen veilige woonplek te willen, een kamer bijvoorbeeld. Dat is zijn grootste doel. Hij geeft aan geen behoefte te hebben om met een hulpverlener te praten over andere zaken of om iets te verwerken. Vooral bij het vinden van woonruimte zou hij hulp willen. Liever niet eerst alle leefgebieden screenen en bespreken, zoals men in de opvang wilt doen.

2 Bevindingen

2.1 Gunstige gevolgen van de coronamaatregelen

Voorzieningenniveau

Meer mensen onder dak

De gesprekken met cliënten, professionals en belangenbehartigers laten zien dat door gemeenten en opvanglocaties op verschillende wijze invulling werd gegeven aan de uitvoering van de coronamaatregelen. In de richtlijn opvang dak en thuisloze mensen (Ministerie van VWS, 2020a) wordt gesteld dat rechthebbende mensen opgevangen moeten worden en dat het uit humanitaire overwegingen ook wenselijk is niet-rechthebbende² mensen op te vangen. Het gaat dan om mensen zonder een geldige verblijfsvergunning of mensen uit Midden- en Oost-Europa ('Moe-landers'). Hiervoor zijn extra voorzieningen opgericht, of zijn uitbreidingsplannen versneld. Dit is mede mogelijk geworden door het creëren van extra slaapplekken binnen de opvanglocaties, het tijdelijk onderbrengen van mensen in hotelkamers en het bieden van noodopvang, bijvoorbeeld in sporthallen of leegstaande kantoren.

Meer mensen in beeld

Door de coronacrisis zijn dus extra opvangmogelijkheden gecreëerd. Dit heeft er voor gezorgd dat ook een aantal mensen – die werden beschreven als 'moeilijk bereikbaar' – zijn voorzien van onderdak. Dit biedt de mogelijkheid om voor deze mensen te inventariseren welke vormen van zorg en ondersteuning nodig zijn voor een passend vervolgtraject:

Onze indruk is dat de extra plekken ook tot extra aanmeldingen hebben geleid (niet dat er meer mensen dakloos zijn, maar dat mensen die dakloos zijn zich meer melden) en een gedeelte van de extra plekken is gevuld door zorgmijders die niet op de aanmeldlijst stonden. Dat het lukt zorgmijders naar binnen te halen is overigens heel goed nieuws. We hadden dit enigszins verwacht (met een eenpersoonskamer zijn mensen wel te verleiden), maar het is mooi dat het dan ook echt lukt. (MO prof2, update)

Meer 24 uren en individuele opvang

Een andere positieve ontwikkeling is dat door de coronamaatregelen meer opvangvoorzieningen 24 uur toegankelijk zijn geworden. Om te zorgen dat cliënten zoveel mogelijk binnenshuis konden blijven, hoefden mensen overdag niet meer de straat op, zoals dat voorheen bij veel nachtopvanglocaties gebruikelijk was.

2 Niet- rechthebbend: een persoon zonder recht op dezelfde maatschappelijke faciliteiten en voorzieningen als wel-rechthebbenden. Bepalend daarvoor zijn de nationale wet- en regelgeving zoals de Wmo en voor vreemdelingen ook de Vreemdelingenwet 2000 (Vw), met name artikel 10 en 11.

Om in de nachtopvang de 1,5 meter afstand te kunnen waarborgen, werd gezocht naar manieren om per slaapruijnte minder mensen te laten overnachten. Slaapplekken voor grotere groepen werden zoveel als mogelijk opgedeeld in kleinere ruimten. Ook werd gezocht naar opvangmogelijkheden buiten de instelling, bijvoorbeeld in een andere voorziening of in een hotel. Als gevolg hiervan verbleven meer mensen dan voorheen in een 1 of 2-persoonskamer.

Versneld doorvoeren van verbeteringen

Daarnaast valt op dat enkele gemeenten door de coronacrisis een aantal ontwikkelingen binnen de opvang versneld heeft doorgevoerd. Bijvoorbeeld de opvang 24 uur toegankelijk maken en het creëren van 1-persoons (slaap)kamers, of tijdelijke woonunits.

Medische zorg

Ook zijn er locaties gecreëerd waar besmette mensen in afzondering kunnen worden opgevangen om zo verdere verspreiding te voorkomen. Deze locaties zijn tot dusverre nauwelijks gebruikt omdat de gevreesde uitbraak onder dak- en thuislozen vooralsnog is uitgebleven.

Gevolgen voor cliënten

Doordat veel nachtopvangvoorzieningen 24 uur toegankelijk zijn geworden, hoefden mensen overdag niet meer de straat op. Professionals en cliënten geven aan dat deze uitbreiding van opvang rust geeft die noodzakelijk is om te kunnen werken aan hun herstel. Mensen zijn niet langer alleen bezig met 'overleven'. Ook het beschikken over een eigen kamer geeft rust. Mensen knappen op:

R ervaart het verblijf in het hotel als een grote vooruitgang ten opzichte van het groepsverblijf in de nachtopvang. Daar sliep men gezamenlijk op een kamer, nu heeft R zijn eigen (kleine) kamer. Hij ervaart de eigen hotelkamer als een grote verbetering, juist doordat hij hierdoor niet langer deel hoeft uit te maken van een groepsverblijf met veel mensen waar hij geen aansluiting mee had. Hij omschrijft deze mensen als "een groep van gelatenheid", bij wie "de grijsheid uit hun ogen straalt". (MO cliënt1)

Ook voor mensen die voor de coronamaatregelen geen recht hadden op opvang, betekende de uitbreiding van de opvang een grote vooruitgang, zelfs als het grootschalige opvang betreft in een sporthal. Professionals zien dat mensen erop vooruitgaan zodra ze onder dak zijn:

Wat goed gaat is dat een groep kwetsbare mensen nu bediend wordt die normaal niet bediend wordt. We zien deze groep mensen enorm opknappen: het is bijzonder wat een bed, een maaltijd en wat aandacht kan doen. Opeens denken we: deze meneer kan misschien wel een baantje, of we kunnen een goed gesprek hebben over eventuele terugkeer naar Roemenië. (MO prof1)

Coronacrisis biedt kansen

Professionals en belangenbehartigers zien de (tijdelijke) verwezenlijking van individuele en 24 uren opvang, waardoor mensen tot rust komen, als een mogelijk kantelpunt als gevolg van deze crisis.

Welke kansen biedt deze crisis voor de maatschappelijke opvang? Bijvoorbeeld de tijdelijke units die nu – door coronacrisis versneld - er zijn gekomen. Hoe wordt dit in de toekomst geborgd? En levert het (cijfer)materiaal op waarmee je kunt aantonen dat eenpersoonkamers beter zijn dan slaapzalen. Daar liggen kansen. (MO prof2)

2.2 Ongunstige gevolgen van de coronamaatregelen

Voorzieningsniveau

Dagbesteding, werkprojecten en inloop

In de meeste steden zijn bij het ingaan van de coronamaatregelen inloop, werk-, en dagbestedingsprojecten gestaakt. Dit had gevolgen voor mensen op sociaal, fysiek en financieel gebied. Volgens de belangenbehartigers is een aantal mensen (deels) afhankelijk van de extra verdiensten die ze via dagbestedingsprojecten kregen. Het wegvallen daarvan gaf stress.

Voor veel mensen was de 10 euro die ze konden bijverdienen heel belangrijk, soms ook voor kopen van drank of middelen. Dat geeft nu ook extra stress. Er is ook veel onzekerheid over hoe het nu verder gaat. Mensen hadden vaak al weinig perspectief, maar dat is nu nog erger. (MO belang3)

In veel gemeenten is bij het ingaan van de coronamaatregelen de inloop gesloten of maar toegankelijk voor een beperkte groep. Dit had vooral gevolgen voor sociale contacten van deze mensen:

De klappen vallen bij de mensen die zelfstandig wonen. Als je in de opvang zit heb je ook nog een sociale omgeving en al is de dagbesteding en werkprojecten dicht, ze bedenken daar wel wat. Maar er is een groep die normaal ambulante begeleiding krijgt (of zelfs dat niet) en die wordt nu hard getroffen. Een groep die met niemand contact heeft. Er valt ook niets te verdienen, dat is ook een probleem. (MO prof1)

Hulp en ondersteuning

Voor het werken aan herstel zijn dakloze mensen vaak afhankelijk van verschillende diensten en organisaties: schuldhulpverlening, het aanvragen van een briefadres en uitkering, maatschappelijk werk en/of begeleiding en behandeling vanuit ggz en verslavingszorg. In twee steden werd opgemerkt dat deze vormen van ondersteuning tot half mei bijna helemaal stil lagen.

De begeleiding nu bestaat vooral uit brandjes blussen, werken aan het persoonlijke plan dat voor mensen is gemaakt wordt nu niet aan toegekomen. Beeldbellen is voor deze groep vaak een probleem; niet iedereen heeft een telefoon waar dat mee kan of het werkt niet.
(MO belang5)

Digitale communicatie

In de eerste fase van de coronacrisis is een aantal instanties en organisaties over gegaan op digitale communicatie. De ervaringen daarmee wezen uit dat digitaal het een en ander mogelijk is. Veel van de geïnterviewde professionals gaven echter aan dat “echt” menselijk contact van wezenlijk belang is in de maatschappelijke opvang. Een opvangprofessional merkt op dat de coronacrisis heeft laten zien dat er veel mogelijk is met andere manieren van contact, maar dat dit vooral betrekking heeft op het contact met de ambulante cliënten, de mensen die al in een vorm van (begeleid) zelfstandig wonen verblijven:

Denk aan telefonisch contact, videobellen, zeg maar e-health achtig contact. Dat is in zichzelf positief maar er werd ook heel dik mee onderstreept hoe belangrijk het alledaagse, 'onbenullige' contact is. Het praatje om niks, over koetjes en kalfjes, over hoe het met iemand gaat. Dat komt toch neer op wat al gezegd wordt in de presentie benadering, het 'er zijn' voor de ander. Dat is zonder fysieke nabijheid tot elkaar toch anders, dan mist er 'iets'. (MO prof5)

Het algemene beeld is dat digitaal contact vooral slecht aansluit bij mensen die een beroep doen op de eerste (nood)opvang en waar nog geen relatie mee is opgebouwd. Het gaat dan om vertrouwen winnen, kunnen zien hoe het met mensen gaat.

Naleving richtlijnen & veiligheid

Uit de interviews bleek dat het naleven van de richtlijnen in de meeste gevallen geen grote problemen opleverde. In sommige situaties is het echter niet altijd mogelijk om de adviezen na te leven, bijvoorbeeld in een voorziening met smalle gangen, of waar veel mensen gebruik moeten maken van één lift. Dat leidde ook wel tot dilemma's voor hulpverleners. Zij ervaren regelmatig de spagaat tussen enerzijds het verantwoordelijkheidsgevoel van de professional, die hart heeft voor de cliënten, maar anderzijds ook de eigen veiligheid en gezondheid moeten zien te bewaken.

Toename van problemen

De coronacrisis kan volgens de geïnterviewde professionals en belangenbehartigers de bestaande problemen in de maatschappelijke opvang vergroten. In de afgelopen maanden is er grote vertraging opgelopen in hulp en ondersteuningstrajecten. Gevreesd wordt dat daar bovenop nog een nieuwe instroom van aanmeldingen in de opvang volgt als gevolg van de aangekondigde economische crisis.

Gevolgen voor cliënten

Meer stress en onzekerheid

Het sluiten of beperkt openen van activering, dagbesteding, en inloop had gevolgen voor de dagelijkse structuur, dagbesteding en sociale contacten van mensen. In combinatie met noodgedwongen minder (face-to-face) contacten (met hulpverleners maar ook met vrienden, kennissen en familie) maakte dit pijnlijk duidelijk hoe klein het eigen sociale netwerk vaak is en hoe afhankelijk deze mensen zijn van hulpverlening voor sociale contacten. Een ander gesignaleerd probleem is dat mensen kampten met een gebrek aan perspectief (huisvesting, maar ook andere leefgebieden). Dit thema speelt bij veel mensen in de opvang, ook voor de coronacrisis. Er is echter een nieuwe dimensie aan toegevoegd: tot wanneer zijn de coronamaatregelen van kracht, hoe lang kan ik hier (hotelkamer, 1 persoonskamer in opvang, noodopvang) verblijven? Hoe ziet het er daarna uit?

Vroeger maakte hij gebruik van inloophuizen, de bibliotheek, de Albert Heijn voor een kop koffie. Nu doet hij niets, blijft zoveel mogelijk binnen. Hij kijkt tv en sociale media. Hij zou graag een eigen plek willen, zegt hij nogmaals, ook om weer na te denken over hoe nu verder. 'Wat het is...: ik denk nu achteruit in plaats van vooruit, de dagen duren veel te lang'. Omdat hij niet weet hoe lang het gaat duren, weet hij ook niet hoe het verder gaat.
(MO cliënt4)

2.3 Mogelijke gevolgen versoepeling coronamaatregelen

Op 29 mei verscheen een nieuwe versie van de richtlijn (Ministerie van VWS, 2020b), gericht op afbouwen en ombouwen van de maatschappelijke opvang.

Gevolgen versoepeling voor voorzieningen

Wat de versoepeling gaat betekenen voor de mensen die nu in noodopvangvoorzieningen verblijven is nog niet duidelijk. De eerste signalen geven een wisselend beeld. In sommige steden blijven de noodvoorzieningen vooralsnog open en worden er gesprekken gevoerd over alternatieven om meer individuele vormen van opvang door te zetten. Maar in een andere stad waar we dit onderzoek verrichten lijkt het erop dat de tijdelijke opvanglocaties zoals hotels worden gesloten en de situatie weer teruggaat naar voor de corona tijd.

De richtlijn om opvang te bieden aan niet-rechthebbenden is per 1 juni vervallen. Volgens de richtlijn moet de afbouw van deze opvang op 1 juli afgerond zijn of zoveel eerder als mogelijk. In de tussentijd kunnen er voorwaarden gesteld worden aan de niet-rechthebbende mensen die een beroep doen op de opvang. Het versoepelen van de maatregelen lijkt voor een deel van de dakloze mensen als gevolg te hebben dat ze worden teruggeworpen naar de situatie voor de coronacrisis. Dit geeft voor de betreffende mensen veel onzekerheid, zoals voor deze man die begin juni nog verbleef in een noodopvang in een sporthal:

'I came from under the bridge and I will go back, that is something I have to accept'. He explains to me that he has lost his documents and this is the reason why he cannot work and therefore cannot pay for accommodation. He wants to find a job again, but his problem is that the embassy is still closed because of the corona measures. Everything is connected so he cannot do much about his problems at this moment. (MO cliënt12)

Ook voor de nachtopvang is de toekomst nog onduidelijk. In de richtlijn (Ministerie van VWS, 2020b) over afbouw wordt de verwachting uitgesproken dat de 1,5 meter norm nog lang zal gelden. Geadviseerd wordt daarom om de opvang zoveel als mogelijk in te richten in 1 of 2 persoonskamers in plaats van slaapzalen, voor de mensen voor wie op korte termijn geen andere huisvesting beschikbaar is. Door opvanginstellingen en gemeenten wordt gezocht naar manieren om deze reeds ingeslagen weg te continueren. Of en in hoeverre dat zal lukken is nog ongewis.

Beperkte openstelling dagbesteding en werkprojecten

Sinds eind mei worden dagbestedings-, en werkprojecten weer opgestart. De capaciteit hiervan is wel beperkt, omdat door de 1,5 meter regel minder mensen op een plek aanwezig kunnen zijn. Dit wordt opgelost door mensen minder of korter te laten komen:

Per 1 juni starten ze weer met een aantal dagbestedingsprojecten. Doordat je dan weer naar buiten mag met een groep groter dan 3, kan de veegploeg bijvoorbeeld worden opgestart. Bij andere projecten worden aanpassingen gedaan: fietsen maken konden vier mensen tegelijk doen, nu twee. Het start dus niet voor iedereen weer helemaal op. Ze inventariseren op dit moment wie het het hardst nodig heeft: 'Dat voelt en beetje als: van welk kind houd je het meest'. (MO prof1, update)

Vertraging in hulp en ondersteuning

Ook veel ondersteunende organisaties, zoals schuldhulpverlening of gemeentelijke loketten starten weer op. De algemene indruk is dat de coronamaatregelen op veel plekken voor vertraging hebben gezorgd, omdat veel van deze hulpinstanties gesloten waren en/of het personeel vanuit huis werkte. Gevolg is dat aanvragen voor een uitkering, zorgverzekering, briefadres, budgetbeheer, bewindvoering, etc., veelal vertraging opliepen. Face-to-face contacten zijn binnen de maatschappelijke opvang waar mogelijk al snel weer opgestart, maar dat geldt nog niet voor alle ondersteunende organisaties:

Het maatschappelijk werk draait vanuit deze opvangorganisatie weer volop. We lopen er tegenaan dat bij andere organisaties (bijvoorbeeld schuldhulpverlening, briefadres etc.) nog veel vertraging is. Veel organisaties zijn erg voorzichtig en denken erg vanuit risicobeheersing, niemand wil het verwijt krijgen dat hij personeel in gevaar heeft gebracht door onzorgvuldig handelen. (MO prof1, update)

Gevolgen versoepeling voor cliënten

Onzekerheid maar ook meer perspectief

Op dit moment is in veel gemeenten nog niet duidelijk hoe de opvang na 1 juli vorm gaat krijgen. Dit leidt bij een deel van de cliënten tot onzekerheid. Bijvoorbeeld voor een van de cliënten die voor ons een dagboek bij heeft gehouden. Zij is van plan om naar Zuid-Europa te vertrekken, maar dat was eerder niet mogelijk door de reisbeperkingen. In Nederland heeft ze geen adres en na een paar nachten op straat te hebben doorgebracht zit ze nu sinds 6 weken in een hotel. Nu gaat het hotel stoppen met het bieden van deze opvang:

Vandaag kwamen ze langs van het daklozenloket. Weer met de vraag of ik niet eerder kan vertrekken. Het voelt alsof ik hier niet meer welkom ben. Ze vragen wat mijn plan is na 30 juni omdat het hotelverblijf dan ophoudt hier en de opvang vol zit, dus ik zal zelf wat moeten regelen voor onderdak. Ik heb nogmaals uitgelegd dat ik niet voor een maand ergens kan verblijven, ik sta nu weer op de wachtlijst voor opvang, voorwaarde is dat zodra ik mijn vliegticket heb ik deze kom laten zien als bewijs dat ik echt vertrek. Ik voel me helemaal niet meer welkom nu. (dagboek week 6 MO cliënt5)

Naast de onzekerheid lijkt de versoepeling van de maatregelen ook te leiden tot meer perspectief. Een andere vrouw die een dagboek bijhoudt beschreef in de eerste weken vooral hoe het leven 'stil staat' en hoe ze probeerde met lezen, Netflix en koken de tijd door te komen. In haar laatste dagboekbijdrage lijkt er weer van alles te gebeuren in het toewerken naar een zelfstandige woning en werk:

Dinsdag 9 juni

Vandaag al vroeg wakker van de zenuwen ik zou om 09.30 gebeld worden met de uitslag van mijn capaciteitentoets. Uiteindelijk belde ze pas om 11.00 dus ik zat anderhalf uur vet in de stress wat helemaal nergens voor nodig bleek te zijn want ik heb het goed gedaan! Ik ben echt zo trots op mezelf.

Woensdag 10 juni

Zo ben net klaar met vergaderen en heb zo meteen een gesprek met mijn maatschappelijk werker die moet een rapportage voor me schrijven voor school. Zonder die rapportage mag ik niet aan een opleiding beginnen, maar hij heeft een ontzettend mooie brief voor me geschreven. En het is ook leuk te horen hoe anderen vinden dat je het doet. Gelukkig alleen maar positief. (dagboek week 5 cliënt9)



Ellen

Mevrouw is 34 jaar en beschikt sinds juli 2018 niet over vaste huisvesting. Ze is met schulden uit huis gegaan en die zijn haar en haar vriend blijven achtervolgen. Er speelden ook problemen met drugs. Daardoor zijn ze hun huis kwijt geraakt. Er volgde een periode waarin ze gebruik konden maken van verschillende logeeradressen, tot ze half oktober 2019 echt dakloos werden. Met hulp van een cliëntorganisatie zijn ze toen in de maatschappelijke opvang terecht gekomen. Sindsdien verblijven ze in een doorstroomvoorziening.

Dagelijks leven, wat er is veranderd door de coronacrisis?

Ellen woont in een voorziening met zeven afdelingen. Haar vriend woont op dezelfde afdeling, maar niet op dezelfde kamer. Het zijn tweepersoonskamers met eigen sanitair en een pantry. Haar kamergenote ging in maart, net voor de coronamaatregelen, logeren bij haar zus. Die kamergenote is toen daar gebleven, waardoor Ellen nu een kamer voor zich alleen heeft. Dat vindt ze heel prettig.

Door de coronamaatregelen zijn een aantal dingen veranderd op de afdeling: voorheen werd er gezamenlijk gegeten, nu worden de maaltijden op de kamer genuttigd. Lunch en ontbijt kunnen nu opgehaald worden in de kantoorruimte: dat gaat 1 voor 1, waarbij iedereen beschermende handschoentjes moet dragen. Ellen merkt op dat ze het wel gek vindt dat na het eten iedereen wel gezamenlijk in de rookruimte staat, *'dat werkt dus niet helemaal.'* Bij binnenkomst moeten de handen gewassen worden met desinfectiegel. Lastig is de lift. Officieel mag daar maximaal 1 persoon gebruik van maken maar er zijn 2 liften voor 300 man. Ellen probeert zoveel mogelijk met mensen van de eigen afdeling te gaan, daarmee heeft ze toch contact. *'Er wordt ook niet gehandhaafd op die regel.'* Ellen is zelf wel bezig met corona en het voorkomen van besmetting: ze probeert goed op te letten en blijft zoveel mogelijk binnen. Ze gaat alleen naar buiten als het moet. *'Anderen op de afdeling zijn wel dag en nacht weg, je weet dan niet precies waar ze zijn geweest.'* In principe kan je in en uit gaan tussen 6.30 en 23.00. Ellen maakt veel gebruik van de grote tuin die bij de voorziening hoort: daar zijn ook kippen en vermaakt ze zich wel.

Haar dagelijks leven is flink veranderd door de coronacrisis: voorheen deed ze veel vrijwilligerswerk bij de cliëntorganisatie, meestal 5 dagen per week. Ze deed van alles, van het maken van lunch, het plakken van posters tot een cursus om als vrijwilliger te werken op het inloopspreekuur. Die cursus ligt nu stil. Dat vindt ze jammer, ze had nog 1 les en dan zou ze het certificaat behaald hebben. *'Nu ligt alles stil.'* Ellen is blij dat haar vriend kookt op de afdeling van hun voorziening. Ze kan hem dan helpen met groente snijden en dan heeft ze wat te doen. Verder is ze veel op haar kamer, leest ze veel en heeft ze op Netflix bijna alles bekeken. Ellen merkt dat door het wegvallen van de structuur van het werk, haar motivatie om dingen aan te pakken aan het wegzakken is.

Lees verder op de volgende pagina >>

Ze is op zoek naar een woning en was daar supergemotiveerd voor: ze bekeek elke dag alle websites. Voor de coronacrisis sprak ze ook vaak met een van de medewerkers van de cliëntenorganisatie, die haar eventueel een schop onder haar kont als het nodig was. Ook had ze voor de coronacrisis veel afspraken; dan wist ze: ik moet dat en dat voor die datum doen. Nu valt dat weg en is er geen stok achter de deur.

Financiën

De eerste twee weken van de coronacrisis waren financieel moeilijk voor Ellen omdat de inkomsten van haar vrijwilligerswerk wegvielen. Ze verdiende ongeveer 15 euro per week, daar kon ze toch weer wat sigaretten of iets anders van kopen. Gelukkig voor haar, was haar aanvraag voor bewindvoering al opgestart en die is snel is toegekend. Dat betekent dat ze weekgeld krijgt. Ze is blij dat veel dingen al waren opgestart en aangevraagd voor de coronacrisis. Ze moet er niet aan denken dat ze dat nu allemaal had moeten regelen, dat had haar een ramp geleken.

Gezondheid

In het verleden heeft Ellen drugs gebruikt. Ze geeft aan dat ze momenteel geen drugsproblemen meer heeft, maar ze merkt dat ze door de verveling er wel meer zucht naar krijgt. Als ze vrijwilligerswerk doet en een structuur heeft, dan is dat niet zo, maar nu heeft ze zeeën van tijd. *'Dan gaat mijn hoofd er toch naar toe.'* Ze krijgt daar geen behandeling voor, maar ze kan er wel over praten met haar vriend, de begeleiders van de woonvoorziening en met de medewerker van de cliëntorganisatie, die kan ze ook bellen. Ze is de enige vrouw op een afdeling met mannen waarvan er veel drugs gebruiken. Op de vraag of dat niet heeft geleid tot meer problemen geeft ze aan dat dit niet het geval is. Integendeel, voorheen ging een aantal medebewoners de stad in voor een borrel en die kwamen dan dronken thuis, maar dat kan nu niet meer. Die zitten nu meer op hun kamer en zijn bezig met het uitwisselen van dvd's; kijken film.

Sociale contacten

Ellen heeft haar moeder niet meer gezien sinds maart. Haar stiefvader heeft COPD en behoort dus tot de risico groep. Ze is bang dat ze in de opvang meer risico loopt op besmetting en wil hen niet in gevaar brengen. Hetzelfde geldt voor haar zus. Die heeft net een baby, maar die ziet ze nu ook niet. Ze hebben wel contact via Facetime maar niet fysiek in elkaars nabijheid. Dat geldt ook voor vrienden. Omdat het nu ook niet mogelijk is om even in op een terrasje te gaan zitten, ziet ze die dus niet. Ze spreekt ook niet af op andere plekken zoals het park, ze blijft echt zoveel mogelijk binnen. Gelukkig is er de tuin.

3 Conclusies en aanbevelingen

De coronamaatregelen hebben gezorgd voor grote veranderingen in de opvang en het ondersteuningsaanbod. De opvangmogelijkheden werden verruimd: de opvang werd 24 uur per dag opengesteld om te voldoen aan de eis om zoveel mogelijk binnenshuis te blijven en er werden meer individuele slaapplekken gecreëerd om aan de 1,5 meter norm te voldoen. Ook werden meer mensen opgevangen: mensen die eerder niet in beeld waren en mensen die volgens de Wet maatschappelijke ondersteuning niet in aanmerking komen voor opvang. Respondenten geven aan dat mensen opknapt van de vaste slaapplek en de rust van een eigen kamer waar je 24 uur terecht kunt; en dat dit bevorderend is voor herstel. Het is een van de mogelijke lessen uit de coronacrisis: het hebben van een eigen (vaste) plek vormt de basis voor herstel en verbetering van gezondheid, welzijn en sociale inclusie.

In de richtlijn (Ministerie van VWS, 2020b) van 29 mei wordt voor de opvang geadviseerd om waar mogelijk (indien mensen hier aan toe zijn) (zelfstandige) huisvesting (al dan niet met begeleiding) te organiseren. Ook dient de opvang zoveel als mogelijk ingericht te worden in 1 of 2 persoonskamers in plaats van slaapzalen, voor de mensen voor wie op korte termijn geen andere huisvesting beschikbaar is. Door opvanginstellingen en gemeenten wordt gezocht naar manieren om deze richtlijn vorm te geven. Of en in hoeverre dat zal lukken is nog ongewis, en we hebben hier ook geen landelijk beeld van. De eerste voorzichtige signalen zijn wisselend: in sommige steden loopt de extra opvang nog een tijdje door, in andere steden wordt de 24 uren opvang alweer terug gebracht naar uitsluitend nachtopvang. Doordat nog niet duidelijk is wat er gaat gebeuren leidt dat bij cliënten tot extra onzekerheid, bijvoorbeeld bij een van onze dagboekschrijvers. Daar staat tegenover dat het met de andere dagboekschrijfster door de versoepeling van maatregelen juist weer beter lijkt te gaan; zij ervaart weer perspectief omdat de ondersteunende diensten zijn opgestart.

Met de versoepeling van de coronamaatregelen heeft de landelijke overheid het voornemen uitgesproken om de opvang van niet-rechthebbende mensen te beëindigen. Onduidelijk is nog hoe gemeenten hier invulling aan gaan geven. Volgens de richtlijn dient er alleen nog onder voorwaarden opvang verleend te worden aan niet-rechthebbende mensen: er moet ingezet worden op ondersteuning bij het vinden van werk en terugkeer naar land van herkomst. Respondenten geven aan dat dit wellicht niet haalbaar is voor een gedeelte van deze groep die kampt met ernstige problemen, bijvoorbeeld rond verslaving of psychiatrie. Straatdokters en Dokters van de Wereld (2020) vrezen dat deze groep weer op straat komt, met risico's voor de volksgezondheid.

De sluiting van werkprojecten, dagbesteding en ondersteunende (gemeentelijke) diensten tijdens de coronacrisis zorgde bij veel cliënten van de opvang voor problemen. Door deze maatregelen werden bestaande problemen uitvergroot: het gebrek aan structuur, verveling en onzekerheid. De cliënten die wij spraken ervaren een gebrek aan perspectief, dat wordt versterkt door de onzekerheid over de duur van de coronamaatregelen. Het wegvallen van ondersteuning maakte duidelijk hoe klein het sociale netwerk van mensen veelal is. Ook

dit kan aangegrepen worden als een leerpunt: kan er in de ondersteuning meer ingezet worden op het versterken en creëren van sociale netwerken? Door de versoepeling van de maatregelen zijn de meeste ondersteunende voorzieningen weer langzaam aan het opstarten, hoewel er wel een kleinere capaciteit is door het hanteren van de 1,5 meter norm. Samen met de opgelopen vertraging in de ondersteuningstrajecten zal dit naar verwachting zorgen voor een stuwmeer aan aanvragen. Dit vraagt extra investeringen, ook nu de eerste golf van de coronacrisis voorbij lijkt.

Bovengenoemde discussies zijn niet los te zien van de context van de maatschappelijke opvang waar al jarenlang sprake is van een toenemend aantal aanmeldingen, een gebrek aan capaciteit en een gebrekkige door- en uitstroom, als gevolg van het ontbreken van voldoende, passende huisvestingsmogelijkheden. De landelijke overheid heeft begin juni de ambitie (Ministerie van VWS 2020c) uitgesproken om dak- en thuisloosheid zoveel mogelijk te voorkomen en ervoor te zorgen dat niemand op straat hoeft te slapen. Inmiddels hebben 21 van de 43 centrumgemeenten daartoe een plan van aanpak ingediend. Het verdient daarbij de aanbeveling om de geleerde lessen van de afgelopen periode toe te passen. De dreiging van een economische crisis en mogelijke toename van dakloosheid vergroot hiervoor de urgentie. Een pandemie als deze brengt het risico met zich mee dat bestaande gezondheids- en maatschappelijke ongelijkheden vergroot worden. Daarom moet er aandacht zijn voor verschillende kwetsbare groepen en het beleid dient daarop te worden aangepast (The Lancet (ed.), 2020). Ook verdient het aanbeveling om aandacht te hebben voor de mogelijke lange termijn gevolgen. Dakloos zijn is in zichzelf al een ernstige stressor, door de overleefmodus die continu 'aan' staat. Daar komen de coronamaatregelen om de verspreiding van de ziekte tegen te gaan nog bovenop. Volgens het SCP (2020) zijn er aanwijzingen dat dit negatieve effecten kan hebben op de psychische gezondheid van mensen. De maatregel om sociale afstand tot elkaar te houden kan leiden tot stress, angst, boosheid en frustratie en verveling, zeker als de periode langer (dan tien dagen) duurt (Brooks et al., 2020 in SCP 2020). Ook zijn er aanwijzingen voor psychische gevolgen op de langere termijn, met klachten die kunnen variëren van posttraumatische stress, smetvrees, angst voor en vermijden van drukke plaatsen, alcoholmisbruik en depressie.

We komen tot de volgende aanbevelingen.

- Het hebben van een eigen (vaste) plek vormt de basis voor herstel en verbetering van gezondheid, welzijn en sociale inclusie. Tijdens de coronacrisis zijn hierin stappen gezet. Beleid moet gericht zijn op het continueren hiervan.
- De coronacrisis maakte extra zichtbaar hoe klein het sociale netwerk van veel dakloze mensen is. Meer ondersteuning bij sociale inclusie en het onderhouden en creëren van sociale netwerken kan bijdragen aan verder herstel en succesvolle uitstroom uit de maatschappelijke opvang.
- Mensen in de maatschappelijke opvang kampen veelal met een gebrek aan perspectief, dat tijdens de coronacrisis werd vergroot omdat veel ondersteuningsaanbod stil lag. Het is belangrijk dat alle ondersteunende diensten en vormen van begeleiding zo snel mogelijk weer geheel opstarten, waar mogelijk met face-to-face contact volgens de 1,5 meter norm.
- Digitale communicatievormen blijken binnen de maatschappelijke opvang beperkt bruikbaar. In het bijzonder voor de mensen die gebruik maken van de eerste (nood) opvang is 'echt' contact noodzakelijk om een vertrouwensband te kunnen opbouwen.

- Waar de 1,5 meter norm zorgt voor minder capaciteit, moeten creatieve oplossingen worden bedacht om verdere wachtlijsten en vertraging van uitstroom uit de maatschappelijke opvang te voorkomen.
- Sinds 1 juni wordt er gewerkt aan afbouw en ombouw van de maatschappelijke opvang. Het moet nog duidelijk worden wat dit in de praktijk gaat betekenen. Om zicht te krijgen op wat deze veranderingen gaan betekenen voor mensen die gebruik maken van de opvang, is het van belang deze groep ook over een langere tijd met onderzoek te volgen.

Dank

Het was alleen maar mogelijk om deze studie op korte termijn uit te voeren door de inzet en medewerking van de professionals, belangenbehartigers en natuurlijk de cliënten die in deze hectische tijd de tijd namen om met ons te spreken en/of een dagboek voor ons bijhielden.

Literatuur

Dokters van de wereld/ Nederlandse Straatdoktersgroep (2020). Brief aan Ministers, Staatssecretaris en leden van de Kamercommissie VWS. Afschalen extra opvang daklozen risico voor volksgezondheid. Amsterdam: Dokters van de Wereld.

Ministerie van VWS (2020a) Richtlijn opvang van dak- en thuisloze mensen. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Ministerie van VWS (2020b). Richtlijn afbouw en ombouw maatschappelijke opvang. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Ministerie van VWS (2020c). Kamerbrief een (t)huis, een toekomst De aanpak van dak- en thuisloosheid 3 juni 2020. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Planije, M., C. Muusse, A. de Lange, H. Kroon (2018). Praktijktest landelijke toegankelijkheid maatschappelijke opvang. Utrecht: Trimbos-instituut.

RVS (2020). Herstel begint met een huis. Dakloosheid voorkomen en verminderen. Den Haag: Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS).

SCP (2020). Eerste doordenking maatschappelijke gevolgen coronamaatregelen. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

The Lancet (editorial) (2020). *Redefining vulnerability in the era of COVID-19*. The Lancet, 395 April 4. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30757-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30757-1)

